

RÁCZ JÁNOS:

KÍSÉRLETEK AZ 1956-OS FORRADALMAT KÖVETŐ ANGOLSZÁSZ SAJTÓVISSZHANG MEGVÁLTOZTATÁSÁRA

SAJTÓFIGYELÉS ÉS EGYÉB LEHETŐSÉGEK

1956. november 4-étől a szovjet katonai beavatkozás sok mindent megváltoztatott az angolszász újságokban. A magyar forradalom vérbe fojtása miatt az Amerikai Egyesült Államok ráébredt, hogy a közép-kelet-európai államok felszabadítására szőtt propaganda immár a szavak szintjén sem működőképes. A magyar XX. századi történelem újabb drámai pillanataiból az angolszász média felszíni sebeket ejtő fegyvert készített a Szovjetunió és a Kádár János vezette új magyar kormány ellen. Mondatok és fejezetek, hangtalan lenyomatok, amelyeket felhasználtak a hidegháború egy újabb játszmájában Moszkvával szemben. A szuezi krízis hatásaival kalkuláló Amerikai Egyesült Államok az erkölcsi győztes köntösét szötte a napilapok segítségével, de ezt a „ruházatot” egy kis országról szóló tudósítások alaposan átszabták.

A Dwight David Eisenhower amerikai elnök vezette kabinet nem tudott sokat tenni az 1956-os magyar forradalom védelmében. Katonai lépésekben nem gondolkodhatott, ráadásul arról sem lehetett szó, hogy a sztálini időszakban megszokott fokra emeljék a háborús készülődést. Két megoldás állt rendelkezésre. Az első: határozott diplomácia válaszok, jelzések. Az amerikai politikusok – Jacob D. Beam¹ feljegyzése szerint – kerülték a szovjetek szervezte társadalmi rendezvényeket, nem

¹ Jacob Dyneley Beam (1908–1993) diplomata. 1929-től harmadtitkár Berlinben, 1934–1940 között másodtitkár Londonban, majd ezt követően ismét Németországban szolgált. Tanácsos Indonéziában 1949–1951, illetve Jugoszláviában 1951–1952 között. Az USA Külügyminisztériumában az Európai Ügyek Hivatala helyettes vezetője 1955. június és 1957. szeptember között. Nagykövet Lengyelországban 1957–1961, Csehszlovákiában 1966. augusztus 31. és 1969. március 5. között, valamint a Szovjetunióban 1969. április 18. és 1973. január 24. között. A Szabad Európa Rádió igazgatója 1974-től 1977-ig. Lásd az alábbi kötet biográfiai részében: Somorjai Ádám – Zinner Tibor: *Majd' halálra ítélve. Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez*. Budapest, Magyar Közlöny, 2008. 1282.

fogadták a hivatalos küldöttségeket.² Ezek a szabályok Magyarországra is vonatkoztak. Másodsorban: az amerikai sajtó cikkei is hazánkon tartották a figyelmet. A Kádár-kormány kezdetben egyszerű eszközökkel védekezett. A nyugati újságírók nem maradhattak Magyarországon. Ilyen vagy olyan indokkal nem hosszabbították meg a tartózkodási engedélyüket, vagy kiutasították őket.³ Azokon, akik mégis maradhattak, rajta tartották a szemüket. Peter Raleigh, a BBC külügyi tudósítója 1956 karácsonyán egy kellemetlen beszélgetésbe bonyolódott Várkonyi Péterrel⁴, a Külügyminisztérium Sajtóosztályának vezetőjével.⁵ Várkonyi az angol fejére olvasta, hogy a BBC 1956. december 22-i adásában – amely nyilvánvalóan Raleigh jelentéseinek alapult – „a Parlamentben székel a Kádár-féle bábkormány” összetétel szerepelt.⁶ A BBC tudósítója védekezett, állította, hogy a Kádár-rezsim kifejezést használta. Bemutatta volna az általa elküldött szöveget is. A szerkesztőséget okolta a megváltoztatott kifejezésért. Ám elismerte, hogy a londoni központnak ehhez joga volt. Várkonyi fenyegetően lépett fel. Nem tartotta helyénvalónak a BBC ellenséges hangvételét. Megkérte a szigetországi újságírót, hogy jelezze észrevételeit a munkáltatójának is. Hozzátette: még egy ilyen esetben senki sem fogadhatja el azt, hogy nem ő küldi az effajta jelentéseket.⁷ A durva és finomabb eszközök alkalmazása egyszerre hozzátartoztak a nyugati újságírókkal szemben alkalmazott módszerekhez.

² Jacob D. Beam feljegyzése a tárcaközi egyeztető bizottság részére a magyar kérdésről: Borhi László: *Magyar–amerikai kapcsolatok 1945–1989*. Budapest, MTA, 2015. 287–288.

³ Molnár János: *Külföldi tudósítók az 1956-os forradalomban*. http://server2001.rev.hu/msite/display_item.asp?id=2&act=tu (letöltve: 2007. február 11.)

⁴ Várkonyi Péter (1931–2008) magyar politikus, külügyminiszter. 1950-től a Külügyminisztériumban dolgozott. 1958-tól 1961-ig a Külügyminisztérium sajtóosztályát vezette, 1980-tól 1982-ig a Népszabadság főszerkesztője. 1983-tól 1989-ig külügyminiszter, majd 1990 augusztusáig washingtoni nagykövet. Lásd: *Grotius*, H. J. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=WCVVWQ> (letöltve: 2015. november 9.)

⁵ Malcolm Gordon Peter Raleigh, (1919–1996) rádiós és televíziós tudósító, műsortervező. A Bradford College tanulója volt. 1939-ben önkéntesként csatlakozott a Brit Királyi Haditengerészethez. A háború végén Ausztriában szolgált a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagjaként. 1949-ben csatlakozott a BBC-hez. 1955 és 1959 között mint a szolgálat külügyi szerkesztője dolgozott a rádió számára a BBC külügyi tudósítóinak jelentéseit. 1956 novemberétől Budapestről jelentett a BBC számára. Algériából is küldött tudósításokat a polgárháború idején. 1963-tól a tudósítók vezetője lett Párizsban. 1966-tól tizenegy éven keresztül dolgozott a BBC televízió programtervezőjeként. Lásd: Leonard Miall: Obituary: Peter Raleigh. *Independent*, 2011. október 23. <http://www.independent.co.uk/news/obituaries/obituary-peter-raleigh-1330055.html> (letöltve: 2015. november 27.)

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (továbbiakban: MNL OL) Adminisztratív iratok (továbbiakban: ADM) USA 1947–1959. XIX-J-1-k 33. d. 128. t. Újságírók kölcsönös akkreditálása. Feljegyzés: Raleigh BBC tudósító látogatása. 1956. december 27.

⁷ Uo.

Érdeemes ennél részletesebben megvizsgálni, hogy később mit szándékozott tenni a magyar politikai vezetés. Volt-e egyáltalán esély arra, hogy megváltozzon az angolszász lapok véleménye?

A Külügyminisztérium részéről Szigeti Károly beismerte, hogy korlátozottak az eszközök az angol nyelvű propagandával szemben. Nem volt más teendő, mint a személyes kapcsolatok kiépítése, azért, hogy a külföldi sajtóval jó viszonyt tudjanak kialakítani. Szigeti javasolta, hogy használják fel a kapitalista sajtó nyújtotta kiskapukat. A szigetországi lapok levelezési rovata lehetőséget kínált az ellenvélemények megfogalmazására. További lehetőségként adódott a követség sajtókiadványaiban reagálni az ellenséges cikkekre.⁸ Elsőre talán arra a következtetésre juthatnánk, hogy a csendes visszahúzódság lett volna az egyetlen értelmes megoldás. A kor szereplői számára mégis úgy tűnt, hogy számtalan esély kínálkozott a nyomás csökkentésére. A tervek kidolgozásához szükség volt a megfelelő sajtófigyelés megszervezésére.

Az angolszász országok sajtófigyelése alapvetően a londoni és a washingtoni magyar követségekre, a sajtóattasék hatáskörébe tartozott. Ám ekkor még sem Ausztráliában, sem Kanadában nem volt magyar követség. Az esetek többségében a washingtoni követség ügyvivője látogatott el Kanadába, ahol a lengyel konzulátuson dolgozó Schaeffer Ádám vezette a magyar osztályt. Schaeffer nyújtott tájékoztatást Zádor Tibornak,⁹ a washingtoni követség ideiglenes ügyvivőjének, aki 1957-ben érkezett Kanadába.¹⁰

Ehhez hasonlóan alakult a munka Ausztráliában is, ahol a cseh főkonzulátus képviselte Magyarországot. Az itt dolgozó tisztviselőket szintén felkereste időnként a washingtoni ügyvivő. Ezért az utóbbi két ország újságjait közép-kelet-európai diplomaták szemlézték a londoni és a washingtoni magyar külképviseletek számára. Ezek a sajtógyűjtések azonban esetlegesek és ritkák voltak. Megemlíthető a csehszlovák főkonzulátusnak a magyar emigráció ausztrál lapjaival kapcsolatban írt jelentése: „Egyelőre nem küldünk több magyar nyelvű emigráns újságot. Ezek beszerzése ugyanis nem könnyű, mert nem kaphatóak a normális újságárus boltokban. A magyar emigráns újságokat úgy terjesztik, hogy a megrendelés alapján küldik meg az egyes személyeknek, vagy olyan üzletekben árulják, ahol magyar emigránsok

⁸ MNL OL Titkos Ügyiratok (továbbiakban: TÜK), Nagy-Britannia 1956–58 XIX-J-1-j 14. d. 29. t. Feljegyzés a londoni követségnek. 1957. január 8.

⁹ Dr. Zádor Tibor diplomata. Hágában 1952–1953 között volt kiküldetésben. 1956–1962 között Washingtonban tevékenykedett ügyvivőként. Később Izraelben dolgozott külszolgálaton, majd vezette a Külügyminisztérium Sajtóosztályát is. Lásd az alábbi irodalom biográfiai részében: Somorjai-Zinner: i. m., illetve a MNL OL TÜK Nagy Britannia 1963–1964 XIX-J-1-j37. d. 124. t. Propaganda anyagok (cikkek, könyvek) küldése a követség részére (A Londoni Sajtóiroda tevékenysége).

¹⁰ MNL OL TÜK Kanada 1954–1964 XIX-J-1-j 2. d. Feljegyzés a Kanadába került magyar disszidensek helyzetéről. 1957. október.

vannak alkalmazva. Ezeket az újságokat konspirációs okokból nem lehet megrendelni: a főkonzulátus dolgozói vagy közvetlenül a főkonzulátus címére”¹¹

A csehszlovák diplomaták igyekeztek folyamatosan tájékoztatni az „ellenséges hangvételű ausztrál propagandáról is. Nem kerülték el a figyelmüket a moziműsorok sem. 1963-as jelentésük szerint a „Victory moziban 2 hétig mutatták az »Eltemettünk titeket« című filmet, melyet a »Columbia« filmtársaság forgatott. Ez a film mely teljes egészében a szocialista államok ellen irányult, egyik részében az 1956-os magyar ellenforradalommal is foglalkozott, melyet magyar vérfürdőnek nevezett és azt a maga módján a filmben is bemutatta”¹²

Ezekből a forrásokból értesült a magyar politikai vezetés az országot támadó legfontosabb cikkekről. A sajtófigyelés megszervezése nem volt egyszerű egy olyan országnak, amely nem rendelkezett megfelelő anyagi forrásokkal. 1964-ben, amikor a legtöbb Washingtonban dolgozó baráti követség megrendelte a sajtócikkkivágás szolgáltatását, a magyar képviselőlet változatlanul csak a nagyobb országos lapokat kísérelte figyelemmel. A washingtoni magyar diplomaták legalább hatszáz–hét száz dolláros összegben szerettek volna megbízni egy külső céget a munka elvégzésével.¹³ Budapest ezt elutasította, miközben továbbra is ragaszkodtak ahhoz, hogy a követség havonta felterjessze a Magyarországgal foglalkozó cikkeket.¹⁴

A Külügyminisztérium mégis mindent elkövetett, hogy megakadályozza a Kádár-rezsimet elmarasztaló újságcikkek megjelenését. Ezért többször is arra szólították fel a budapesti brit és amerikai követséget: kérjék a hazai lapkiadótól az ellenséges hangú sajtócikkek megjelentetésének befejezését. Természetesen ezt a nézetüket egy-egy konkrét ügy kapcsán fogalmazták meg. A követségek minden esetben elutasítóak voltak. Viselkedésüket kettős indok motiválta. Először azzal érveltek, hogy a sajtó független magánvállalkozás az angolszász világban. A politika nem szólhat bele, hogy mit írjanak. Ezzel szembeállították a korabeli magyar újságkiadás gyakorlatát. Vitathatatlan volt, hogy Nyugaton létezett a sajtószabadság, míg Magyarországon nem.

Másodsorban, a nyugati lapok pártatlansága sem volt teljesen igaz. Részben ugyanis az angolszász országok hidegháborús politikáját szolgálták ki, amennyiben

¹¹ MNL OL ADM Ausztrália 1945–1964. XIX-J-1-k 1d. 3/b t. Ausztráliában magyar nyelven megjelenő sajtó felterjesztése, 1963. július 12.

¹² MNL OL ADM Ausztrália 1945–1964. XIX-J-1-k 1. d. 15/b t. Adminisztratív iratok. Ausztrál sajtó, televízió és film Magyarországról. 1963. november 5.

¹³ MNL OL ADM USA 1948–1964. XIX-J-1-k 32. d. 126. t. 128–129. Jelentések, Sajtószemlék. Külföldi lapkivágatok. Újságcikk kivágó szolgálat igénybe vétele. 1964. április 21.

¹⁴ MNL OL ADM USA 1948–1964. XIX-J-1-k 32. d. 126. t. 127. Újságcikk kivágó szolgálat igénybe vétele. 1964. július 30.

Magyarország új kormányáról és a Szovjetunióról kritikákat jelentettek meg. Ezzel azt a látszatot keltették, hogy a Nyugat mindent megtett, ami csak módjában állt. Külön és állandó gondot okozott a magyar propaganda terjesztése az angolszász országokban letelepedett emigránsok között. Az Amerikai Egyesült Államok igyekezett megakadályozni a külföldi magyaroknak szánt sajtótermékek terjesztését, miközben magukat a követségeket sem tudták ellátni Budapestről megfelelő mennyiséggel. Zádor Tibor 1959-ben írt feljegyzésében panaszolta az állapotokat: „Az elmúlt év során a washingtoni követségre csak egyetlen alkalommal érkezett magyar nyelvű képes anyag – *Színház–Mozi, Pajtás, Ország Világ, Falusi Vasárnap, Képes Sport, Nők Lapja* stb. Ennek az egy alkalommal küldött anyagnak is, sajnos, meglepően nagy hatása volt. Azért sajnos, mert az azóta beérkező mintegy 200–250 kérelmező részére hónapok óta nem tudunk semmiféle anyagot küldeni, mivel jelenleg csak a *Magyar Hírek* állnak rendelkezésünkre, ezt pedig nem terjeszthetjük olyan széles körben, mint más magyar nyelvű képes anyagot. Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a postai szervek megkülönböztető magatartása a *Magyar Hírekkel* szemben annak terjesztését eléggé megdrágítja, mivel zárt csomagban és gyakran ajánlva kell feladni, hogy a címzett megkapja. Ezt azért tartom szükségesnek megjegyezni, mivel külön keretünk erre nincs és a jelenlegi postai keretünk nem valószínű, hogy elegendő lesz”.¹⁵ A Külügyminisztérium részéről a Külföldi Magyarok Önálló Referatúrája elutasította, hogy a washingtoni képviselőlet kérésének megfelelően több képes újságot küldjenek. Véleményük szerint az emigránsok körében végzett eredményes munka nem feltételezte a magyarországi sajtóanyagok küldését. A kapitalista országok könnyebben megoldották a követségeik hazai lapokkal való ellátását, hiszen a magyar viszonyokkal ellentétben rendelkeztek remittendával.¹⁶

A magyar külügyi propaganda pénzügyi háttere hiányzott tehát a leginkább.

KOMMUNISTA KAPCSOLATI HÁLÓ

Magyarország diplomatái nemcsak a „kapitalista sajtóval” keresték az együttműködést. A Brit Kommunista Párt (továbbiakban BKP) napilapját, a *Daily Worker*-t is meglátogatták.¹⁷ Ez nem jelentette azt, hogy jelentősebb segítséget kaphattak volna

¹⁵ MNL OL TÜK USA 1945–1964. XIX-J-1-j 24. d. 117. t. Hivatalos magyar törekvések, akciók, rendszabályok. Az USA követség feljegyzése. 1959. november 27. A magyar szervezetek körében végzendő propaganda tevékenységünkről. 20.

¹⁶ MNL OL TÜK USA 1945–1964. XIX-J-1-j 24. d. 117. t. A magyar szervezetek körében végzendő propaganda tevékenységünkről. 1960. január 12. 22.

¹⁷ Uo. Látogatás a *Daily Worker* főszerkesztőjénél. 1957. június 26.

az angolszász elvtársaiktól. Éppen ellenkezőleg, a BKP ebben az időszakban a túlélésért küzdött. A lap olvasói száma folyamatosan csökkent és a szigetországi kommunisták maguk is rászorultak Moszkva anyagi támogatására.¹⁸ A magyar ügyekkel nem szívesen foglalkoztak. Nem akarták tovább bőszíteni a belső pártellenzéseket sem.

Nehézségeiket jól jellemzi, hogy a kommunista napilap szerkesztőségében működő telexgép fenntartási költségeinek egy részét a *Népszabadság* vállalta magára.¹⁹ Előfordult az is, hogy a magyar pártlap segítséget nyújtott a BKP lapjának egy karácsonyi vásár szervezésében. A szigetországi kollégák kötött ajándékokat és kézi fafaragásokat kértek a legszívesebben. A budapesti Külügyminisztérium 1963 októberében arról értesítette a londoni képviselőt, hogy a „*Népszabadság* szerkesztősége [elküldte] az első két láda ajándékot a *Daily Worker* karácsonyi bazarja részére. A következő küldemény is útban van. Az ajándék összértéke mintegy 15000 Forint, melyben a szállítási költség is szerepel”.²⁰ A BKP mindezek ellenére sem kedvelte meg jobban az 1956-os forradalom témáját.

Érthető hozzáállásukat tovább árnyalta, hogy nem igazán voltak ellátva Budapestről érkező információkkal. A *Daily Worker* főszerkesztője, John Ross Campbell megemlítette, hogy az 1956-os forradalom előtt jóval egyszerűbb volt anyagokat szerezni Magyarországról.²¹ Az MDP illetékes osztálya, vagy a *Szabad Nép* szerkesz-

¹⁸ Ezzel kapcsolatban lásd: Francis Beckett: *Enemy within. The rise and fall of the British Communist Party*. Suffolk, Merlin Press, 1998. 147.

¹⁹ MNL OL TÜK Nagy Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j 37. d. 126. t. Jelentések, sajtószemlék. Válasz, Ted Armitage ügye. 1957. szeptember 18.

²⁰ MNL OL TÜK Nagy Britannia 1959–1964 XIX-J-1-j 38. d. 126. t. Angliai jelentések, sajtószemlék. MSZMP ajándéka a *Daily Worker*-nek. 1963. október 14.

²¹ John Ross Campbell, (1894–1969) kommunista újságíró. Katonai érdemrenddel tüntették ki az első világháború alatt a Királyi Haditengerészet tartalékos kötelékében végzett szolgálataiért. William Gallacher-rel együtt kapcsolatban volt az Országos Munkás Tanáccsal, egy szindikalista munkásszervezettel, amely formális kapcsolatban állt a Clyde Munkás Tanáccsal. A BKP alapító tagja. Tiltakozott az 1915-ben elfogadott háborús munició-törvény ellen, amely az Ellátmányügyi Minisztérium alá rendelte a háborús ellátásért felelős vállalatokat, valamint szabályozta a dolgozók munkaidejét, bérét és büntette az esetleges kilépésüket. Hírhedtté vált az 1924-es zendülésre való felbujtás miatti letartóztatásakor. Mint a *Weekly* párthetila helyettes szerkesztője, felhívást intézett a brit katonákhoz. Azzal vádolták, hogy a fegyveres erőkhöz írt nyílt levelében bátorította a lázadást, mert arra kérte a katonákat és a tengerészeket, hogy fordítsák fegyvereiket az elnyomók ellen. A tomboló sajtóhadjáratnak köszönhetően a munkáspárti főügyész izgatás miatt emelt ellene vádat, ám hiányoztak a bizonyítékok. A Munkáspárttal szembeni kampányt erősítette a *Daily Mail* a hamisított Zinovjev levéllel. Mindkét eset szerepet játszott abban, hogy átalakítsák a kormányt, és később egy újabb általános választást kényszerítsenek ki. Campbell sikertelenül kísérelt meg bejutni a parlamentbe 1929-ben, ’45-ben, ’50-ben és ’51-ben. Csatlakozott Harry Pollitt-hoz azzal a pártvonallal szemben, amely ellenezte a Németország elleni háborút. 1942 és 1949 között a *Daily*

tője volt a legaktívabb kapcsolatuk. A hiányzó források hatásai a lapban is jelentkeztek. „Az ellenforradalom óta szinte teljes a bizonytalanság ezen a téren – állította Campbell –, holott éppen most lenne szükség arra, hogy információkkal legyenek ellátva, természetesen a legilletékesebbektől Budapestről”.²²

Tovább nehezítette a londoni követség együttműködését a BKP-val Ted Armitage angol kommunista újságíró ügye. Armitage feladata lett volna szigetországi témájú cikkeket küldeni a *Népszabadságnak*. Ez nem ment zökkenőmentesen. 1957 januárjától Armitage négy-öt levelet is írt a *Népszabadságnak*, amelyekre nem kapott választ. Szerette volna megtudni, hogy mennyire vannak megelégedve a munkájával, kérte, vázolják számára az elképzeléseiket, illetve tájékoztassák a magyar olvasók igényeiről. Az angol kommunista tudósító még sohasem járt Magyarországon, nem is beszélt magyarul, ezért a magyar lapokat sem ismerte. Szüksége lett volna valamilyen orientációra, illetve pénzre is, mert tíz hónapig nem kapott semmilyen juttatást Budapestről. Nehezményezte, hogy a tudósításait gyakran nem közölték, vagy csak egyes részleteket használták belőle.²³

Varga István a londoni magyar követség sajtóattaséja mindezt az ellenforradalommal és a *Népszabadság* gondjaival magyarázta. A diplomatáink számára kellemetlen szituációt teremtett a kialakult vita, de azért némi eredménnyel kecsegtetett közbenjárásuk. 1957 őszén Armitage örömmel állapította meg, hogy egyre több cikkét kezdte el közölni a magyar pártlap. „Ezzel szemben továbbra is neheztel, hogy a *Népszabadság* szerkesztősége szinte egyáltalán nem közli vele véleményét az egyes riportokról, nem ad utasítást számára egy-egy érdekesebb kérdéssel kapcsolatban, hogy arról írjon, így teljesen magára van utalva annak eldöntésében, hogy miről jelent.”²⁴ Nem utolsósorban fizetést sem kapott.

A kommunista napilap vezetősége ennek ellenére elégedetlen volt Armitage munkájával, továbbá azt állították, hogy nem tudták, milyen súlyos gond akadt a honoráriummal. Rendszeresen elutalták a kommunista újságíró fizetését, azonban „a Szerzői Jogvédő Hivatal [...] valutáris [sic!] okokból az átutalást nem realizálta. Erről a *Népszabadságot* nem értesítette. [...] Az ügy megnyugtató lezárásáról még mindig nem kaptunk értesítést – tájékoztatták a Külügyminisztériumot”²⁵

Worker segédszerkesztője, majd 1949-től a főszerkesztője volt. Lásd: *Encyclopedia of Marxism*. <http://www.marxists.org/glossary/people/c/a.htm#campbell-jr> (letöltve: 2012. május 31.)

²² MNL OL TŰK Nagy Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j 37. d. 126. t. Jelentések, sajtószemlék. Feljegyzés. Látogatás a Daily Worker főszerkesztőjénél. 1957. június 26.

²³ Uo. Beszélgetés Ted Armitage-val, Csátár György elvtársnak, Népszabadság szerkesztősége. 1957. július 13.

²⁴ Uo. Látogatás a Daily Worker főszerkesztőjénél. 1957. október 25.

²⁵ Uo. Ted Armitage ügye. 1958. április 5.

A londoni követség megnyugvással vehette tudomásul, hogy a BKP vezetőinek budapesti látogatásával 1958 tavaszán megoldódott az ügy. Sikerült megállapodni a *Népszabadsággal* Armitage leváltásáról.²⁶

Ám a magyar diplomatáknak igazuk volt abban, hogy az egész kellemetlen vita kezelési módja, különösen a magyar újság eljárása, „[...] többet árt, mint használ. [...] Többek között nem befolyásolja pozitív irányban annak az eszmei zűrzavarnak a felszámolását sem, amely a »magyar kérdéssel« kapcsolatban a »Daily Worker« szerkesztőségében még mindig megvan».²⁷ A brit kommunista napilap volt mégis az egyetlen, amely minden ellentételezés nélkül, eredeti formában közölhette a magyarországi politikai nyilatkozatokat. Ezért számoltak ezzel a lehetőséggel Budapesten.²⁸

Ám tisztán politikai jellegű írásokkal veszélyes lett volna az angolszász, „kapitalista” sajtóhoz fordulni. 1956. október 23-ról felesleges volt írni az évfordulón. A Külügyminisztérium szerint: nem csökkentette volna a „Magyarország elleni propagandát”.²⁹ A *Daily Worker* sem jelenthetett százszázalékos megoldást, nem válhatott egyetlen szócsövénév a londoni követségnek. A lap egyes munkatársai nem támogatták teljes szívvel az 1956-os forradalom és szabadságharc moszkvai értékelését.

A magyar diplomaták jelentése szerint Campbell főszerkesztő gyakran elnéző viselkedést tanúsított a nem megfelelő politikai véleményekkel szemben, tette ezt a lap munkájának zavartalan biztosítása érdekében. A szerkesztőségben belüli összecsapások különösen Walter Holmes 1957 év végi Budapestre utazása előtt éleződtek ki.³⁰ Többen azt követelték, hogy mást küldjenek helyette, mert Holmes alkalmatlan a tárgyilagos tájékoztatásra. Ám, mint az idősebb generáció tagja, a BKP vezetősége számára megbízhatónak számított. A pártellenzék adó fiatal újságíróknak „sztálinista” volt. „[...] Budapestre való elutazása előtt levelet kapott az egyik vidéki munkatársától, aki rendkívül provokatív és ellenséges modorban biztosítékot követelt

²⁶ Uo.

²⁷ Uo. Látogatás a *Daily Worker* főszerkesztőjénél. 1957. október 25.

²⁸ Lásd: MNL OL TÜK Nagy Britannia 1956–1958. XIX-J-1-j, 14. d. 29. t. Nyilatkozat október 23. 1957. augusztus 27.

²⁹ Uo. Nyilatkozat 23. 1957. szeptember 24.

³⁰ Walter Holmes, újságíró. 1892-ben született, 1916 és 1919 között börtönben volt, mert lelkiismereti okokból megtagadta a katonai szolgálatot. Az I. világháború kezdeti éveiben Sylvia Pankhurst munkatársaként dolgozott. A BKP alapító tagja. Az 1920-as években a *Daily Herald* munkatársa. Később a *Sunday Worker* szerkesztője, majd 1930-tól a *Daily Worker* külföldi tudósítója lett. Egészen 1966-ig, amikor a lap felvette a *Morning Star* nevet, a kiadvány „Workers Notebook” című állandó rovatát vezette. Az 1930-as években helyszíni tudósításokat küldött a japán által megszállt Mandzsúriából, illetve az olaszok által megszállt Abesszíniából is. Később a nürnbergi perről közölt cikkeket a *Daily Worker* számára, amelyet sokáig a BKP Politikai Bizottságában is képviselt. Lásd: *Graham Stevenson*. http://www.grahamstevenson.me.uk/index.php?option=com_content&view=article&id=755:walter-holmes&catid=8:h&Itemid=109 (letöltve: 2015. szeptember 7.)

Holmes-tól, hogy tárgyilagos és kritikus lesz Magyarországon, ahol továbbra is Sztálin és Rákosi módszerei uralkodnak.”³¹ 1959-ben Varga István valószínűleg éppen ezért dicsérte Walter Holmes magyarországi tevékenységét. A tudósításai – vélelmezte – pozitívan befolyásolták a hazánkról kialakult képet.³²

A BKP belső problémái mellett újabbak is keletkeztek. Elegendő Nagy Imre miniszterelnök és társai 1958. június 16-i kivégzésére gondolnunk, amelyet a BKP pártvezetése sem tartott helyénvalónak. Véleményük a *Daily Worker*-ben is megjelent.

A szigetországi kommunisták vezetői, Harry Pollitt³³ és John Gollan³⁴ kifejtették a magyar követségnek, „hogy a *Daily Worker*-ben a Nagy Imréék [sic!] elleni ítélettel kapcsolatosan közölt vezércikk első két bekezdése nem taktikai okokból íródott, hanem az angol K. P. [sic!] álláspontját tükrözi. Tehát nem értenek egyet a halalos

³¹ MNL OL TÜK Nagy Britannia 1956–1958. XIX-J-1-j 14. d. 29. t. Problémák a *Daily Worker* szerkesztőségében, 1957. október 29.

³² MNL OL TÜK Nagy Britannia 1948–1959 XIX-J-1-j 37. d. 126. t. A sajtómunka új módszerére vonatkozó javaslatok. 1959. február 24.

³³ Harry Pollitt (1890–1960), kommunista politikus. Egy patkolókovács fiaként született, s miután 13 évesen otthagya az iskolát, kazánkovács-tanoncként kezdett dolgozni. Végül Southampton-ba ment, és az első világháború alatt a háborúellenes mozgalomhoz csatlakozott. Aktív tagja volt a szakszervezeti mozgalomnak. A háború végén csatlakozott a Munkások Szocialista Szövetségéhez, amelyet Sylvia Pankhurst szervezett. Részt vett az el a kezekkel Oroszországtól kampányban, amely ellenállt a brit kormánzatnak. 1920 áprilisában tevékenyen részt vett a Brit Kommunista Párt megalakításában. Pollitt-ot, valamint Rajani Palme Dutt-ot és Hubert Inkpin-t bízták meg azzal, hogy hajtsák végre a Komintern szervezeti szabályait. 1929-ben a BKP főtitkárnak választották, és hűséges támogatója maradt Sztálinnak. A spanyol polgárháború alatt aktív szerepet játszott az önkéntesek toborzásában a Népfront-kormány oldalán. Lojális követője volt Sztálinnak 1939 szeptemberéig, amikor üdvözölte, a brit kormány hadba lépését a náci Németországgal szemben. Rajani Palme Dutt viszont folytatni akarta a sztálini vonalat és ki akarta kényszeríteni Pollitt-ból, hogy hibáját beismerve ellenezze a háborút Hitler ellen. Erre sem Pollitt, sem a parlamenti képviselő William Gallacher, sem a *Daily Worker* főszerkesztője, John R Cambell nem volt hajlandó, ezért le kellett mondaniuk, és Pollitt helyét Dutt vette át. 1941. június 22. után mindez megváltozott, köszönhetően annak, hogy Németország megtámadta a Szovjetuniót. Pollitt visszakapta főtitkári posztját, és a BKP elérte népszerűsége csúcspontját, megsokszorozódott a taglétszáma is. Az SZKP XX. kongresszusán a párt első titkára, Hruscsov leleplezte Sztálin bűneit. Pollitt nem értette a kritikákat, és azt mondta, hogy Sztálin portréja a lakásában marad felakasztva, ameddig csak él. 1956-ban lemondott a főtitkári tisztségéről, majd nem sokkal később meghalt. *John Simkin Spartacus Education*. <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/TUpollitt.htm> (letöltve: 2012. május 31.)

³⁴ John Gollan, (1911–1977) kommunista politikus. 1927-ben lépett be a Kommunista Ifjúsági Szövetségébe, valamint a Kommunista Pártba. 1932-ben szerkesztője a Kommunista Ifjúsági Szervezet lapjának, a *Challenge*-nek és 1935-ben főtitkára is lett a szervezetnek. 1939-től BKP titkár az észak-kelet angliai kerületben, majd 1941-től Skóciában. 1947-ben kinevezték a párt főtitkár helyettesének. 1949 és 1954 között a *Daily Worker* segédszerkesztője. Országos Pártszervező 1954-ben, majd 1956–1976 között a párt főtitkára. *Graham Stevenson*. http://www.grahamstevenson.me.uk/index.php?option=com_content&view=article&id=235:john-gollan-&catid=7:g&Itemid=108 (letöltve: 2011. június 14.)

ítélettel. Nagy és társai bűnösségét nem vonják kétségbe, de szerintük az ítélet életfogytiglanra kellett volna változtatni. Az elvtársak hangoztatták, hogy a véleményüket annakidején ismertették Kádár elvtárrsal, aki meghallgatta azt, de maga nem nyilvánított véleményt. [...] Úgy látják, hogy az ítélet nehéz helyzetbe hozta pártjukat, és a szakszervezetekben is számolniuk kell pozícióvesztésekkel”.³⁵ Később a BKP szemrehányóan nyilatkozott a Nagy Imre-ügyről. Azt állították, hogy Kádár János félretájékoztatta őket. Abban a hitben hagyták el Magyarországot 1958 tavaszán, hogy nem lesz semmilyen Nagy Imre-per.³⁶ Kádár is megemlítette a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1958. július 25-i ülésén, hogy több kommunista testvérpárt – köztük a BKP – is jelezte aggodalmait a Nagy Imre és társai ellen lefolytatott eljárás és a kivégzések miatt.³⁷ A *Daily Worker* Magyarországgal kapcsolatos tevékenysége olykor aggasztotta a követséget. 1958 szeptemberében kénytelenek voltak megemlíteni, hogy „furcsának tűnik [az újság] magatartása, amely a Nagy-ítélet óta – Walter Holmes – néhány szellemes és ügyes reagálásától eltekintve – hazánk irányában legalábbis passzivitással vádolható”.³⁸ A kiadvány helyzete egy évvel később sem változott. A BKP ír származású tagja, John Mahon nem tudott jó hírekkel szolgálni a magyar politikusoknak.³⁹ Elmondása szerint a párt szélmalomharcot folytatott. Bármilyen komolyabb akciót is hajtottak végre, csekély sajtóbefolyásuk miatt képtelenek voltak kiaknázni az eredményeit. A szigetországi kommunista újság példányszáma nem emelkedett. 1959 végén, a vidéki előfizetésekkel együtt csak kétezer darabra tartottak igényt naponta az olvasók. Az előállítás egyértelműen ráfizetésesnek bizonyult.⁴⁰ A BKP és a *Daily Worker* már ezért sem lehetett az egyedüli megoldás az angolszász médiával folytatott egyenlőtlen harcban.

³⁵ MNL OL TÜK, Nagy Britannia 1948–1959 XIX-J-1-j 37. d. 126t. Beszélgetés az Angol Kommunista Párt vezetőivel a Nagy ügyről. 1958. június 28.

³⁶ Az erre való utalást lásd: Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvéből, Felkészülés az ENSZ XIII. közgyűlésére. In: Borhi László: i.m. 325.

³⁷ Kádár János előadói beszéde az MSZMP Központi Bizottságának ülésén, Budapest, 1958. július 25. In: Horváth Miklós – Zinner Tibor: *Koronatanúk jeltelen sírgödörökben*. Dokumentumok Nagy Imre és társai pertörténeteire. Budapest, 2008. Magyar Közlöny, 857.

³⁸ MNL OL TÜK, Nagy Britannia 1948–1959. 37. d. 126. t. Jelentések, sajtószemlék. Angol lapok hazánkról. 1958. szeptember 24.

³⁹ John Mahon (1901–1975), Dublinban született kommunista politikus. 1920-ban lett a BKP tagja. A londoni kerület titkáraként tevékenykedett, valamint tagja volt a párt Végrehajtó és Politikai Bizottságának. Szorosan együttműködött a BKP főtitkárával, Harry Pollitt-tal. Szervezte Pollitt választási kampányát is. Lásd: *Graham Stevenson*. http://grahamstevenson.me.uk/index.php?option=com_content&view=article&id=370:john-mahon-&catid=13:m&Itemid=114 (letöltve: 2015. október 12.)

⁴⁰ MNL OL Nagy Britannia TÜK 1959–1964. 15. d. 29. t. Az 1956-os forradalom és annak külföldi visszhangja. Mahon elvtárs látogatása. 1959. december 18.

Egy kicsiny kommunista szervezet még kisebb hatású újságja volt csupán. Az Amerikai Kommunista Párt napilapja, a szigetországi újság testvérlapja, az azonos nevet viselő *Daily Worker* szóba sem jöhetett a magyar propaganda szempontjából. Az újság főszerkesztője, John Gates körül tömörült az 1956-os magyarországi szovjet beavatkozást ellenzők tábora.⁴¹ Ez a kommunista sajtótermék támadta a formálódó Kádár-rezsimet. Ráadásul az 1956-os forradalom miatt kialakult sorozatos vitáknak köszönhetően a lap 1958 februárjában megszűnt.⁴²

A szigetországi kommunisták mégis hasznosnak bizonyultak. A *Fehér Könyv* angliai terjesztésében a követség segítségére sietett a BKP propagandaosztálya, valamint a Laurance and Wishart cég.⁴³ Mindez nem oldhatta meg önmagában a magyar propagandaterjesztés gondjait, ezért szükség volt ennél körmonfontabb ügyeskedések alkalmazására.

„KAPITALISTA MEGOLDÁSOK”

A követségek tájékoztatási lehetősége korlátozott volt. Az Amerikai Egyesült Államok már az 1956-os forradalmat megelőzően, 1955-től megakadályozta, hogy a washingtoni képviselő tájékoztatási tevékenységet folytathasson a követség épületén kívül.⁴⁴ Tették ezt válaszként a Magyar Népköztársaság hasonló politikai intézkedésére, amely a budapesti amerikai diplomatákat sújtotta. Ezzel együtt maradtak olyan megoldások, amelyek kifejezetten alkalmasnak látszottak az angolszász sajtó

⁴¹ John Gates (1913–1992), újságíró. Egy New York-i lengyel zsidó család sarjaként született 1913-ban. Eredeti neve Solomon Regenstrief, amelyet később változtatott meg. 1930-ban a New York-i egyetemre iratkozott be, ahol még diákként ismerkedett meg Karl Marx írásaival, ezután csatlakozott a Kommunista Ifjúsági Szövetségéhez. A spanyol polgárháború kitérőrekor csatlakozott az Abraham Lincoln zászlóaljhoz. A második világháború után, 1947-től John Gates a főszerkesztője lett a *Daily Worker* napilapnak. 1949-ben, más amerikai kommunista vezetőkkel együtt, perbe fogták a Smith törvény megsértése miatt, és börtönbüntetésre ítélték. 1958-ban kilépett az Amerikai Kommunista Pártból. Azt állította, hogy a párt megszűnt hathatós ereje lenni a demokráciának, a békének és a szocializmusnak az Amerikai Egyesült Államokban. Lásd: *John Simkin, Spartacus Educational*. <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/SPgates.htm> (letöltve: 2008. március 15.)

⁴² Az eset részleteiről: Ráczy János: *Az 1956-os forradalom bukása az Amerikai Kommunista Párt napilapjában, avagy egy újság megszűnésének anatómiája*. In: *Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok a 19–20. század történelméből*. Főszerk. Gergely Jenő. Szerk.: Csaplár-Degovics Krisztián – Tornyai Anna. Budapest, ELTE BTK, 2009. 307–332.

⁴³ MNL OL TÜK, Nagy Britannia 1956-1958. XIX-J-1-j 14. d. 29. t. Fehérkönyv angliai terjesztése. 1957. március 18.

⁴⁴ MNL OL TÜK USA 1945–1964. XIX-J-1-j 3d. 14. t. 130. A magyar külképviselet helyzete Washingtonban. Látogatás az amerikai külügyminisztérium helyettes államtitkáránál tájékoztatási és üttelvel ügyben.

Magyarországgal foglalkozó cikkeinek befolyásolására. A követségeknek módja nyílt elbeszélgetnie a külföldi újságírókkal. Meginvitálták őket egy-egy étkezéssel egybekötött, barátságos hangvételű eszmecserére. A budapesti külügyminisztérium megdicsérte az akciókat kezdeményező diplomatákat. 1957-ben Zádor Tibor washingtoni ügyvivőnek a következő feljegyzésben gratuláltak a sikeres kapcsolatfelvételért. „Mint ahogyan azt már többször jeleztük, igen jó kezdeményezésnek tartjuk, hogy az ügyvivő elvtárs személyes kapcsolatokon keresztül próbál értesüléseket szerezni olyan fontos kérdésekről, mint pl. az amerikai hivatalos köröknek Magyarországgal kapcsolatos állásfoglalása. [...] Az újságírókkal való kapcsolat azért is hasznos számunkra, mert példaként felhozott fent említett kérdéseken kívül, alkalmat ad arra, hogy egyes tudósítók a valóságnak megfelelően tájékoztassunk pl. a magyarországi eseményekről, a magyar belpolitika helyzetéről stb. [...] Érdeklődéssel várunk több ilyen személyes kapcsolatra vonatkozó jelentést.”⁴⁵

A magyar fővárosban tudatában voltak, hogy az ilyen kapcsolatoknak természete szerint kellemetlen velejárója, hogy akaratlanul nem kívánt információkhoz juthatnak a nyugati újságírók is. Ezért amikor Zádor Tibor összeismerkedett John M. Hightower AP kommentátorral, figyelmeztették: „Tudatában vagyunk annak, hogy cserébe nekünk is kell valamit adnunk, és ezért javasoljuk, hogy ha az ügyvivő elvtárs valamilyen, Hightower számára érdekes anyagot tud biztosítani, akkor juttassa el hozzá, úgy kérjen anyagot itthonról megfelelő témakörben. Értesülésünk szerint sajtóosztályunk a szóvivői nyilatkozatok anyagát még elhangozásunk előtt továbbítani fogja a követségre. Ezekben feltehetően előbb-utóbb lesz olyan anyag, amit Hightower felhasználhat.”⁴⁶A londoni magyar követség is alkalmazta ezt a módszert, információk szerzésére, illetve az angolszász újságírók finom meggyőzésére. Nyerki Gyula ideiglenes ügyvivő 1957. június 26-i londoni feljegyzésében tájékoztatta a Külügyminisztériumot arról, hogy ebéden látták vendégül a *Daily Mirror* külpolitikai szerkesztőjét. Alkalom nyílt arra is, hogy megérdeklődjék, hajlandók lennének-e „bizonyos, a magyar kormány nézeteit tükröző cikkeket elhelyezni, [amelyre] meglehetősen óvatosan reagált és kijelentette, hogy talán igen”⁴⁷. Az elfojtott forradalmat követően Magyarországon járt angolszász újságírók hazatérésük után is kiemelt figyelmet kaptak diplomatáinktól. Az 1963. márciusi 22-i amnesztiát követően hazánkba látogató Walter Friedenberg sem került el a Külügyminisztérium figyelmét. A kialakult szokásoknak megfelelően vendégül látták az újságírót.

⁴⁵ MNL OL TÜK USA 1945–1964. XIX-J-1-j 10. d. 29. t. 42. Újságírókkal való kapcsolatok. Kapcsolatok Chalmers Roberts-sel. 1957. szeptember 10.

⁴⁶ Uo. 204. Tóth Anna osztályvezető levele. 1957. október 15.

⁴⁷ MNL OL TÜK Nagy-Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j 37. d. 126. t. Jelentések, sajtószemlék, Feljegyzés: Ebéd M. Kinggel, a *Daily Mirror* külpolitika szerkesztőjével. 1957. június 26.

Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma által delegált tudósító közép–kelet-európai útja során jutott el Budapestre. Friedenberget kedvezően nyilatkozott budapesti tapasztalatairól, majd a törvényhozásról és a minisztertanácsról érdeklődött. Ígéretet tett arra is, hogy több újságcikkben méltatja majd a látottakat. „Kifejezte reményét, hogy cikkei kedvezően befolyásolják majd a magyar-amerikai kapcsolatok fejlődését.”⁴⁸

A követségeknél akadtak nehézségei a külföldi sajtó munkájának pontos feltérképezésével. Feladatuk lett volna odafigyelni azokra az újságírókra, akik magyarországi beutazáshoz igényeltek vízumot. A budapesti Külügyminisztérium azt szerezte volna elérni, hogy a washingtoni külképviselet a vízum kiadása során kérje az újságíróktól, hogy látogassanak el a Külügyminisztérium sajtóosztályára. Budapest orientálni kívánta az újságírókat, megelőzve a kellemetlen cikkek megjelentetését. Nem létezett biztos megoldás. Zádor Tibor feljegyzése elemezte a központ kérésének teljesíthetlenségét.

„A rendelettel kapcsolatban szeretnénk megjegyezni, hogy ha arra lehetőségünk volt, az elmúlt időszakban is kerestük a kapcsolatot a Magyarországra utazó újságírókkal, de ez általában csak azokkal sikerült, akik Washingtonban laktak. New Yorkból, vagy más távolabbi városból csak a legritkább esetben teljesítették kérésünket és nekünk nem volt lehetőségünk arra, hogy mi keressük fel őket.”⁴⁹

Akadtak ennél jóval körmönfontabb kísérletek is. A legegyszerűbb megoldás néha olcsóbb, mint a lehetetlenségig túlbonyolított – gondolhatta Varga István sajtóattasé, amikor 1957. július 10-én úgy döntött, hogy levelet ír a *Daily Telegraph* szerkesztőjének.

Gordon-Brook Shepard egy tudósítása adott okot a magyar diplomaták tiltakozására. Shepard már régi jó ismerőse volt a Kádár-rezsimnek.⁵⁰ 1956-ban tudósítóként

⁴⁸ MNL OL TÜK USA 1949–1964. XIX-J-1-j 25. d. 121. t. Sajtó, idegenforgalom. Ebéd Walter Friedenberget amerikai újságíróval. 1963. október 17.

⁴⁹ MNL OL TÜK USA 1958–1964. XIX-J-1-j 10. d. 33. t. Az Amerikai Egyesült Államok polgárainak nem hivatalos jellegű, de nem turisztikai célú magyarországi látogatása, Zádor Tibor válasza Sik Endre külügyminiszternek. 1960. október 28. 599.

⁵⁰ Gordon-Brook Shepard (1918–2004), hírszerző tisz, újságíró, író. Iskolai tanulmányait Latymerben, Londonban, Peterhouse-ban, Cambridge-ben folytatta. A II. világháborúban a hírszerzésnél dolgozott, és a munkáját az európai ellenállásra fókuszálta. 1945-ben csatlakozott a *Daily Telegraph*-hoz, a lap ausztriai tudósítójaként. Több fontos történelmi eseményről is írt. Éppen Berlinben volt a szovjet blokádnál. Később visszatért Ausztriába, ahonnan tudósíthatott a prágai kommunista átalakulásról. Alkalma nyílt írni 1955-ben az osztrák államszerződésről, illetve a magyarországi politikai változásokról. A hírszerzői múltja miatt nehéz volt a vasfüggönyön túl dolgoznia. Az 1956-os forradalomról is tudósított, írásait egy csempész segítségével jutatta el Bécsbe. 1961-től a *Sunday Telegraph* külügyi tudósítója, később főszerkesztő-helyettese lett. Több történelmi és életrajzi könyv szerzője. Sokat foglalkozott a Habsburgokkal. Írt IV. Károlyról és a feleségéről, Zita

járt Budapesten, és akkor is a rendszer ellenségének számított. Kiutasították, és nem várták esetleges visszatérését Magyarországra. Ezúttal azt állította, hogy négy ismert magyar művész öngyilkossága tiltakozás volt az 1956. november 4-e után történetekre. Colin Coote, a *Daily Telegraph* szerkesztője kijelentette: nem diszkreditálja egyetlen újságíróját sem a védekezés lehetősége nélkül.⁵¹ Kapjon Shepard vízumot, hogy utánajárhasson a történeteknek. Jól számított, erre már nem lehetett mit válaszolni; Shepard lett volna az utolsó, akit beengedtek volna a kádári Magyarországra.

Ám Varga nem adta fel. Jó érzéssel választott újságot, és elküldte a *The Newsletter* baloldali lapnak. Két apróbb problémától eltekintett a sajtóattasé. Először is a *The Newsletter* komoly ellenfele volt a Brit Kommunista Párt napilapjának, a *Daily Worker*-nek. Mindkét lap a szigetországi radikálisabb baloldali irányzatot képviselte, de az előbbi „trockistának” számított, és ezért komoly ellenfele volt a BKP politikájának. Másodsorban a *The Newsletter* főszerkesztőjét Peter Fryer-nek hívták.⁵²

Fryer a *Daily Worker* tudósítójaként 1956 októberében már járt Magyarországon. A BKP elégedetlen volt a munkájával. Nem fogadták el, hogy egy kommunista újságíró a magyar forradalomról és nem a fasiszta lázadásról írt cikkeket. Fryer-nek távoznia kellett mind a laptól, mind a kommunista pártból.⁵³ A fiatal tudósító nem

királynéről is. Elnöke volt az SOS gyermekfalu brit szervezetének. Lásd: [Név Nélkül]: Gordon-Brook Shepard. *Telegraph*, 2004. január 30. In: <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1452978/Gordon-Brook-Shepherd.html> (letöltve: 2015. szeptember 14.)

⁵¹ MNL OL TÜK Nagy Britannia 1956-1958. XIX-J-1-j 14. d. 29. t. Jelentés 1957. július 22.

⁵² Peter Fryer (1927–2006), újságíró, író. Egy Hull-i hajóskapitány fiaként született 1927-ben. 1938-ban ösztöndíjat nyert a Hymers kollégiumba. Kezdetben politikai érdeklődése az anarchista eszmearamlathoz tartozott. 1942-ben tagja lett a Kommunista Ifjúság Szövetségének. 1945-ben belépett a BKP-ba. A *Yorkshire Post*-nál kezdett el dolgozni, de kommunista irányultsága miatt 1947-től a *Daily Worker* szerkesztőségében folytatta újságírói karrierjét. 1949-ben kiküldött tudósítói Budapestre figyelte a Rajk–Brankov-per eseményeit. 1956 októberében a forradalmi Magyarországról küldte a jelentéseit. Összekülönbözött mind a *Daily Worker*, mind a párt vezetőivel, mert nem volt hajlandó ellenforradalomként tudósítani a látottakról. 1956-ban *Hungarian Tragedy* címmel könyvet írt a magyar forradalomról. A BKP vezetősége kizárta a pártból. Később a trockista irányultságú Gerry Healey vezette csoporthoz társult. Ennek köszönhetően szerkesztette a *Newsletter* hetilapot. Miután összekülönbözött Healey-vel és otthagya a lapot, könyvírással kezdett foglalkozni. Halála előtt pár nappal értesült arról, hogy Magyarországon kitüntették a Köztársasági Érdemérem Lovagkeresztjével. Lásd: Terry Brotherstone: Peter Fryer: Communist journalist who told the truth about Hungary 1956. *The Guardian*, 2006. november 3. <http://www.theguardian.com/media/2006/nov/03/pressandpublishing.guardianobituaries> Letöltés ideje: 2015. november 2.

⁵³ Lásd részletesebben Ráczi János: A Fryer-ügy. In: *Rendszerváltások kortársa és kutatója Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára*. Főszerk.: Erdődy Gábor, Budapest, 2013. ELTE Eötvös Kiadó, 360–365.

vesztette el marxista meggyőződését, ezért hamarosan a *The Newsletter*-hez került. Fryer elfogadta Varga István levelét, amit kommentár nélkül közölt.⁵⁴

A sajtóattasé kifejezetten ügyesnek bizonyult a levélírás műfajában. 1958 tavaszán egy újabb cikk bosszantotta fel annyira, hogy megjegyzéseit elküldje az írás közlőjének: a *Glasgow Herald*-nak. A konzervatív skót lapban 1958. március 11-én megjelent cikk nemcsak a magyarországi megtorlást taglalta, de más szempontokat is felvázolt.⁵⁵ Különösen a magyar pártvezetőt értékelte más szempontból az írás. „Kádár talán elárulta a magyar forradalmat, talán a szovjet szuronyok tartották fent, ám szenvedett Rákositól. Nem sztálinista, ahogy a párt és a kormány sem”.⁵⁶ Megállapították: bár a munkások bérei emelkedtek, de a parasztságot bekényszerítették a técszekbe. Varga leginkább a megtorlás vélt nagyságát kritizálta. Az ítéleteket jogosnak tartotta, és azt állította, hogy az ellenforradalmárok bíróság nélkül több ember életét oltották ki.

Varga eljárása mégis visszaütött. Kinyomtatott cáfolata ugyanis olvasói válaszokat generált. 1958. március 29-én Henry A. Baker cinikusan reagált a diplomata felvetéseire. Érdekelte, hogy Magyarországon van-e egyáltalán olyan szabadság, mint Skóciában, ahol bárki leírhatja az ellenvéleményét. Nem nehéz elképzelni azt sem – vetette fel Baker –, mi lett volna azzal a magyar főszerkesztővel, aki a rendszerrel szembeni kritikát megjelentette volna a lapjában.⁵⁷

H. W. Henderson azért írt levelet Vargának, hogy vázolja a magyar 1956-os forradalmárok szándékait. Varga véleményével szemben közbevetette, hogy mondjon bármit is, a szabadságharcosok nem akarták visszaállítani a régi földesúri rendszert. Kinyilvánították szimpátiájukat a szociáldemokrácia mellett.⁵⁸

Egyes újságírók több figyelmet is érdemeltek annál, hogy pusztán levélben keressék meg a szerkesztőséget. Léderer Lajos munkája nem nyerte el a Kádár-rezsim tetszését.⁵⁹ A tudósító, aki az 1956-os forradalom idején is Budapesten dolgozott, nem kívánatos személy volt Magyarországon. Léderer éberrel figyelte a megtorlás fejleményeit és a Kádár-kormány intézkedéseit Londonból. Cikkei tovább ingerelték a magyar diplomátakat. Hiába tiltakoztak az *Observer* 1959. április 12-én megjelent

⁵⁴ MNL OL TÜK Nagy Britannia 1956-1958. XIX-J-1-j 14d. 29t. Jelentés. 1957. július 22.

⁵⁵ William V. Wallace: Hungary since the rebellion. *GlasgowHerald*, 1958. március 11.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Henry A. Baker: The Hungarian Rebellion. *Glasgow Herald*, 1958. március 29.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Léderer Lajos (1904–1985), újságíró. A Pázmány Péter Tudományegyetemen hallgatott jogot. 1926-ban doktorrá avatták. A *Pesti Hírlap*, londoni tudósítója volt. 1945-től az *Observer* munkatársaként dolgozott. Lásd: Magyar Életrajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09006/09321.htm> (letöltve: 2015. október 7.)

írása ellen, a londoni lap szerkesztőségénél.⁶⁰ A főszerkesztő-helyettes, Kádár 1959. április 4-i beszédére hivatkozva utasította vissza a vádakát. A magyar diplomaták találkoztak Lédererrel egy fogadáson. A munkáját szemenszedett hazugságnak nevezték és az *Observer* „piszkos hangú” válaszlevelét is részben neki tulajdonították. Léderer elismerte, hogy benne volt a keze az ügyben. Nem véletlen, ha ezek után kijelentették „Léderert továbbra is, mint elsőszámú ellenséget fogjuk kezelni. Nem gondoljuk, hogy sűrűn keresne minket a jövőben”.⁶¹ Az *Observer* magyar származású tudósítójának esélye sem volt arra, hogy meglátogassa Magyarországot. 1976-ig kellett várnia arra, hogy farkasszemet nézhessen az új rezsim budapesti képviselőivel.⁶²

A londoni magyar követség és a Külügyminisztérium figyelte a BBC Kádárral foglalkozó adásait is. Módszeresen tett kommentárokat a rádió magyar nyelvű műsoráról. Ezek alapján a budapesti Külügyminisztérium 1957. február 28-án feljegyzést küldött a brit követségnek, amelyben az alábbiakról tájékoztatták a szigetországi képviselőket:

„A rádióadások valódi célja a hallgatók történelmi tényeknek megfelelő objektív tájékoztatása kell, hogy legyen és nem a sértegetés és uszítás, mely nem a fenti célt, hanem az országok kapcsolatának megmérgezését, gyűlölet szítását és a nemzetközi feszültség fokozását szolgálja”.⁶³ A BBC kormányzati szócsőnek számított ezért azt remélték, hogy ezúttal az angol diplomaták nem tudnak majd azzal érvelni, hogy a kritizált kijelentések nem állami orgánumoktól származnak, és a sajtószabadság tiszteletben tartása miatt nem tudnak fellépni. Ezek a kísérletek nem voltak alkalmasak az angolszász média orientálására, ám a politikai kapcsolatok elmérgesítéséhez hozzájárultak.

A kádári propagandaterjesztés anyagi forrásai korlátozottak voltak az elégedetlen magyar menekültek hazatérésének segítésében is. A valutakassza még azt is nehezen viselte, hogy az IBUSZ irodák korlátozás nélkül, készpénz ellenében adjanak jegyet a hazatérni szándékozók hozzátartozóinak.⁶⁴

Az is kiadással járt, hogy egy „baráti” újságíró megfelelő hangvétellű cikket írjon. Denis Nowell Pritt, brit baloldali értelmiségi, ideológiai meggyőződésből is hajlandó

⁶⁰ Léderer Lajos: Hungary Curbs Farms Drive. *Observer*, 1959. április 12. 1.

⁶¹ MNL OL TÜK Nagy Britannia 1959–1964. XIX-J-1-j 38. d. 126. t. Jelentések, Sajtószemlék, Az *Observer* magyar vonatkozású cikke. 1959. április 27.

⁶² RácZ János: *Kádár János a korabeli angolszász sajtóban*. In: *Veritas Évkönyv 2014*. Szerk. Ujváry Gábor, Budapest, Veritas–Magyar Napló, 2015. 380.

⁶³ MNL OL TÜK Nagy Britannia 1956–1958. XIX-J-1-j 14. d. 29. t. Feljegyzés a budapesti brit követségnek 1957. február 28.

⁶⁴ MNL OL TÜK Nagy Britannia 1948–1961. XIX-J-1-j 32d. 112 t. Anglia Magyar Politikai Emigráció és menekültkérdés. Magyar emigráció. 1957. április 7.

volt együttműködni az ilyen kérdésekben.⁶⁵ Pritt több esetben találkozott magyar diplomátákkal és a kedélyes beszélgetések témája a „magyar ügyeket” érintette. A szigetországi jogász 1958 augusztusában Magyarországon is járt, és miután Nagy Imrét kivégezték a „barátság” jegyében cikket írt a perről, amelyben igazolta az ítéleteket. A Nagy-Imre ügy már a magyarországi útja előtt is érdekelte Prittet, a londoni magyar követségnek kifejtette, hogy aggódik a történetek miatt. „Felvetette, foglalkozik azzal a gondolattal, hogy tisztára jogi szempontból brosúrát írjon, amelyben igazolná a magyar igazságügyi hatóságok törvényességét. Felvetette, hogy amennyiben bírálatot egyáltalán mondana, az ránk nézve nem lenne kedvezőtlen, csupán abból meggondolásból tenné a kritikai megjegyzéseket brosúrája végén, hogy lecsillapítsa az angol jogi körök hangulatát”.⁶⁶

Pritt kérte, hogy megnézhesse a bírósági iratokat, angol, német, francia fordításban. Az elkészítendő írását megmutatná a követségnek, pontosan úgy, ahogy ezt a Zinovjev-peresetében is tette.⁶⁷ Pritt egy ilyen kényes kérdés megfelelő kezeléséhez tehát nemzetközi tapasztalatokkal rendelkezett. A Nagy Imre-ügyben is kama-toztatta „tudását”. A szigetországi magyar képviselő jelentése igazolta a megelöle-gezett bizalmat.

Pritt, a *New World Review*-ban megjelent írása szerint, Nagy Imre bűnös volt. A halálbüntetés helyénvaló volt, morálisan sem kínálkozott más büntetés lehetősége. Az angol jogász még a zárt tárgyalást is igazolta, mert a Nagy-ügy minden országban titoktartást igényelt volna. Miközben kifejtette, hogy nem szereti a halálbüntetést, ám azok protestálnak ellene, akik valójában kedvelik alkalmazni az effajta megoldásokat. Azt, hogy Pritt együttműködött a magyar hatóságokkal bizonyítja a Kádár-rezsim által használt fogalmak alkalmazása is. Kifejtette: 1956-ban fehérterror volt,

⁶⁵ Denis Nowell Pritt (1887–1972), jogász. Herlesden-ben született, tanulmányait Winchester-ben, Londonban folytatta, majd 1906 és 1909 között jogásznak tanult a Middle Temple-ben. Csatlakozott a Munkáspárthoz. 1931-ben alapító tagja a Társaság a Szocialista Információs és Propaganda Irodáért szervezetnek, a későbbi Szocialista Ligának. 1933-ban támogatta, hogy a Munkáspárt kös-sön szövetséget a brit kommunistákkal a fasizmus elleni harcban. Csalódást okozott számára, hogy a munkáspárti tagok többsége nem támogatta ezt az indítványt. Pritt dolgozott a Polgári Jogok Országos Tanácsában. 1936-ban figyelemmel kísérte az első moszkvai törvénytől politikai pert, támogatásáról biztosította Sztálint az eljárásról írt cikkében. 1940-ben kizárták a Munkáspártból, mert támogatta a szovjet csapatok finnországi hadjáratát. 1945-ben Hammersmith North képviselőjeként bekerült a Parlamentbe. 1949-ben több, a Munkáspártból kizárt képviselővel megállapították a Független Munkáspárti Csoportot. Az 1950-es választásokon már nem került a Képviselőházba. *John Simkin Spartacus Educational*. <http://spartacus-educational.com/TUPritt.htm> (letöltve: 2015. szeptember 28.)

⁶⁶ MNL OL TÜK Nagy Britannia XIX-J-1-j 1959–1964 15. d. 29. t. Az 1956-os forradalom és annak külföldi visszhangja Beszélgetés Pritt barátunkkal. 1958. július 1.

⁶⁷ Uo.

reakciós emigránsok visszatértek Magyarországra, börtönből kiszabadult banditák garázdálkodtak. Nagy Imre nem tett semmit, cinkos hallgatása a Horthy fasizmus visszaállítását célozta.⁶⁸ Az ilyen cikkek jelentősége megnövekedett, amikor egyes aktuális események magyarázatára tudták felhasználni a megrendelt munkát. A *New World Review* 1958. decemberi számából ötszáz példányt kért a követség. Fontos volt, hogy Pritt cikke mindenhová eljusson a „magyar kérdést” tárgyaló ENSZ ülés előtt.⁶⁹

Nem volt elegendő –Pritt-hez hasonló – baloldali gondolkodású értelmiségi, vagy aki némi fizetség fejében támogatta volna a magyar kormány szándékait. Különösen akkor, ha az nehezen érkezett. Pritt szót emelt egy indiai ismerőse –Daniel Latifi – elmaradt honoráriuma miatt.⁷⁰ A londoni követség sem tudott felvilágosítást nyújtani, ezért Budapesthez fordultak információért. Hamarosan kiderült, hogy a delhi magyar követség már kifizette az újságíró, bár a munkáját nem találták megfelelőnek.⁷¹ A londoni képviselő 1959 elején megállapította, hogy a cikkek megrendelése felesleges és igen pénzigényes. Az ilyen akciók hasznossága ezért megkérdőjelezhető.⁷²

Washingtonban Zádor Tibor ideiglenes ügyvivő tovább küzdött az amerikai–magyar kapcsolatok javításáért. 1958. február 28-án filmvetítést és koktélpártit szervezett a követségen. A gond csak az volt, hogy nem akadt olyan új magyar készítésű film, amelyet be tudtak volna mutatni.⁷³ Ezért Zádor merészet gondolt, és az 1952-es *Ecseri lakodalmas* című alkotásból kivágatta a készítés dátumát. A Magyarország 1957-es életéről szóló dokumentumfilmmel is „remekelt”. A megfelelően válogatott és összeszabott filmhíradó-részletek mellé felhasználta az Ellender szenátor magyar-

⁶⁸ Uo. Pritt barátunk cikke, 1958. november 8.

⁶⁹ Uo. Pritt barátunk cikke. 1959. február 23.

⁷⁰ Daniel Alma Latifi (1917–2000), indiai ügyvéd. Azokhoz az indiai diákokhoz tartozott, akik angliai tanulmányai alatt politikailag radikalizálódtak. Miután visszatért Indiába, a Muszlim Liga és a Kommunista Párt befolyásolta gondolkodásmódját. Pritt-tel már Angliában megismerkedett, és barátságuk komoly hatást gyakorolt rá. A jogban eszközt látott a változások kikényszerítésére. Ennek köszönhetően védeneci között szerepeltek szakszervezeti tagok, és azok a munkások, akiknek bérvitái voltak, vagy pénzt követeltek a közhivataloktól. A jogi ügyei közül magyar szempontból a legjelentősebb 1958-ban volt. Bombay város önkormányzati hatósága ellen lépett fel. Nem értett egyet azzal, hogy az önkormányzatnak joga lett volna határozatot elfogadni Nagy Imre miniszterelnök kivégzésével szemben. A Legfelsőbb Bíróság elismerte, hogy nemzetközi ügyekben nem hozhat határozatot a hivatal. Részletesebben lásd: *Geni*. <http://geni.com/people/Daniel-Al-Latifi/6000000011573426408> (letöltve: 2015. október 15.)

⁷¹ MNL OL TÜK Nagy-Britannia 1959–1964 XIX-J-1-j 15. d. 29. t Pritt levele. 1959. április 11.

⁷² MNL OL TÜK Nagy-Britannia 1948–1959 XIX-J-1-j 37. d. 126. t. A sajtómunka új módszerére vonatkozó javaslatok. 1959. február 24.

⁷³ Zádor Tibor ideiglenes ügyvivő jelentése a Külügyminisztériumnak a követségen tartott filmbemutatóról. In: Borhi László, i. m. 302–305.

országi útján készített felvételeket is. Váratlan sikerként könyvelhette el, hogy az 1956-os forradalom óta először látogatott magasabb rangú amerikai diplomata a washingtoni képviseletre. Sutterlin,⁷⁴ a State Department politikai osztályának magyar előadója „[...] kissé meglepve kérdezte, hogy a film valóban 1957-et mutatta-e. Feleségének a táncfilm nagyon tetszett”⁷⁵

A követségeknek azonban nemcsak ezek a lehetőségek álltak a rendelkezésükre, közvetlenebb segítséget is kínált számukra a nyugati környezet.

REKLÁMVÁSÁRLÁS CIKKEKÉRT

Elegendő pénzzel és fantáziával nem lett volna reménytelen helyzetben a budapesti politikai vezetés az angolszász sajtóval folytatott elsöre egyoldalúnak tűnő harcában. A Nyugat nem várt módon önmaga is szolgáltatott lehetőséget a magyar propaganda szolgálatára. Egyes angol lapok maguk ajánlkoztak, hogy némi valuta ellenében több oldalukat is ennek céljára fordítsák. A lehetőség kecsesgató volt. Nem kellett mást tenni, mint hirdetést vásárolni a magát kínáló lapban, amelyért cserébe magyar cikkek jelenhettek volna meg. Népszerűsíteni a Kádár vezette Magyarországot egy angol „kapitalista” lapban? Egyszerűnek hangzott, csak éppen az ár-érték arány okozott fejtörést a magyar diplomácia számára.

1958-ban a *Diplomatist* jelezte, hogy szívesen közölne Magyarországról cikkeket. A folyóirat főszerkesztője az 1958. március 20-i számban, az április 4-i állami ünnep apropóján ajánlotta a segítségét. Összesen tizennégy oldal kínált a magyar külpolitika számára. Ezért cserébe nyolcoldalnyi fizetett hirdetést kellett elhelyezni a lapban. Oldalanként ötven font volt a tarifa.⁷⁶ Az ajánlat gáláns volt. Négy száz fontért cserébe, egy olyan újságban kínált megjelenést, amely 13 ezer előfizetőhöz jutott el.⁷⁷ A kedvező lehetőséget elfogadta a magyar politika. A cikkek közül az elsőt Sík Endre külügyminiszter jegyezte.⁷⁸ Munkája röviden kitért Anglia és Magyarország viszonyára.

⁷⁴ James S. Sutterlin, az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumának Kelet-európai Hivatalában a magyar ügyek referense 1957-ben. Lásd: Adam Somorjai OSB & Tibor Zinner: *Do not forget this small honest nation. Cardinal Mindszenty to 4 US Presidents and State Secretaries 1956–1971*. 2013. Xlibris Corporation, 408.

⁷⁵ Zádor Tibor ideiglenes ügyvivő jelentése a Külügyminisztériumnak a követségen tartott filmbemutatóról. In: Borhi László, i. m. 302–305.

⁷⁶ MNL OL TÜK, Nagy-Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j 37d. 126t. Jelentések, sajtószemlék. Feljegyzés, cikkek Magyarországról a *Diplomatist*-ban. 1958. január 3.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Sík Endre (1891–1978), külügyminiszter. 1913-ban jogot végzett Budapesten. 1915-ben orosz hadifogságba esett. 1920-ban belépett az Orosz Kommunista Pártba. Oroszországban maradt, és egye-

„Az 1956-os események – írta a miniszter – átmenetileg megzavarták a két ország közötti kapcsolatokat, de 1957-ben gazdasági és kulturális téren már újra pozitív irányú fejlődés volt tapasztalható. Különösen üdvözlünk kell a két ország tudósai közötti kapcsolatban beállott kedvező változást. Korábbi tapasztalatok mutatják, hogy az angol és magyar nép érdeklődik egymás kultúrája iránt és kölcsönösen óhajtja egymás jobb megismerését, amelyeket úgy tekint, mint a békeség és barátság alapját”.⁷⁹

A kiadvány hatásával is foglalkozott a londoni magyar diplomácia. Földes Pál követ részletes beszámolója méltatta az eredményeket.⁸⁰ Pandi asszony, indiai főmegbízott helyeselte a *Diplomatist*-tal kötött együttműködést. A szovjet nagykövet, „Malik”⁸¹ elvtárs nagy figyelemmel olvasta a cikkeket, tetszett számára azok bátor támadó jellege és úgy vélte, hogy jól elkenték ezeknek a száját [sic!]. [...] A kapott tájékoztatás szerint az amerikai nagykövetség részéről valóságos tiltakozási hullámot váltott ki a cikksorozat, míg a török nagykövetségen »érdekesnek« találták azt”.⁸² A szigetországban szolgálatot teljesítő magyar képviselőlet általánosságban elégedett volt a cikkekkkel. Péter János külügyminiszter-helyettes írását külön megdicsérték.⁸³

temi tanulmányokat folytatott filozófia szakon. 1938 és 1945 között a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának a munkatársa lett. Tanított a moszkvai egyetemen. 1945-ben hazatért Magyarországra. 1947-től a Külügyminisztériumban kezdett el dolgozni. 1954 és 1955 között a külügyminiszter helyettese, 1955 és 1958 között a külügyminiszter első helyettese. 1958 és 1961 között külügyminiszter. Lásd: *Magyar Életrajzi Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC13280/13798.htm> (letöltve: 2015. november 3.)

⁷⁹ MNL OL TŰK, Nagy-Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j 37. d. 126. t. Feljegyzés, Magyar vonatkozású cikkek a *Diplomatist*-ban. 1958. február 15.

⁸⁰ Földes Pál (1900–1975), politikus. 1918-ban csatlakozott a szocialista diákmozgalomhoz. 1919-ben a mátészalkai munkástanács politikai megbízottja. 1920-tól Brűnnben tanult textilmérnöknek. 1929-ben a Csepeli Posztógyár műszaki igazgatója lett. Magyarországon az illegális nyomdákkal és terjesztéssel foglalkozott. 1930-tól tíz évet töltött börtönben, majd a Szovjetunióba emigrált. 1946-ban tért haza. 1948-tól a teljes magyarországi gyapjúipar vezetője. 1957 és 1959 között londoni rendkívüli követ. 1962 és 1965 között a stockholmi magyar légügyi hivatal vezetője. Lásd: *Magyar Életrajzi Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03975/04656.htm> (letöltve: 2015. november 3.)

⁸¹ Jakov Alekszandrovics Malik (1906–1980), Ukrajnában született szovjet diplomata. Sztálin alatt került magasabb pozíciókba. 1942 és 1945 között Japánban volt nagykövet. 1946-tól a szovjet külügyminiszter helyettese. 1948 és 1953, illetve 1968 és 1976 között a Szovjetunió képviselője az ENSZ-ben. 1953 és 1960 között a Szovjetunió nagykövete Nagy-Britanniában. Lásd Barry Jones: *Dictionary of World Biography*. Canberra, Australian National University Press, 2015. 553.

⁸² MNL OL TŰK, Nagy-Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j 37. d. 126. t. Feljegyzés, cikkek Magyarországról a *Diplomatist*-ban. 1958. március 29.

⁸³ Péter János (1910–1999), református lelkész, politikus, külügyminiszter. 1945 és 1946 között a párizsi békekonferencia magyar delegációjának tagja. Tildy Zoltán, később Szakasits Árpád köztársasági elnökök titkárságának vezetője. 1949 és 1956 között a Tiszántúli Református Egyházkerület

Kiemelték, hogy munkája „[...] határozott választ ad mindazoknak, akik ENSZ–beli [sic!] szereplésünkkel kapcsolatban eddig a legkülönbözőbb – elferdített – magyarázatokat adták. A lapot ezeknek a köröknek a nagyobb része itt olvassa – tették még hozzá – [és ezért] várható, hogy [...] ebből a szempontból nagy hatása lesz”.⁸⁴

Ám nem várt kiadások is keletkeztek. Különfordítókat kellett megbízni az anyagok kezelésével. A londoni képviselőt komoly hiányosságokat hányt a Külügyminisztérium szemére. A hirdetések körüli anomáliák bizonyítják, hogy a döntéssel megbízott magyar politikusok nem álltak a helyzet magaslatán, midőn a nyugati marketinggel találkoztak.

„A rendszertelenség, a bizonytalankodás, az utolsó pillanatokban érkező döntések eredménye az, hogy a hirdetésekkel végül csak hat oldalt tölthettünk meg a tervezett nyolc helyett.”⁸⁵ A budapesti válasz nem is késett sokat. A Külügyminisztérium egyetértett a követség kritikájával, ellenben elégedetlen volt az elkészült cikkek minőségével, különösen Földes követ írását szapulták. Aranyi Tibor a sajtóosztálytól részletesebben elemezte a munka gyengeségeit.⁸⁶ Elképzelhető, hogy ezzel vetek elégtételt a képviselő kritikájáért. A magyar politikai vezetés szerint a „szocialista építés eredményeivel” többet kellett volna foglalkozni. Különösen a konszolidáció után történekről írhatott volna hangsúlyosabban.⁸⁷

Aranyi kitért a politikailag nem megfelelő fogalomhasználatra, különösen az 1956-os forradalomról szóló részt vizsgálta. „A cikk – Aranyi szerint – helyesen elemzi a fasiszta elemek térhódítását 1956 októberében, azonban az a megállapítása, hogy a gyenge és tehetetlen Nagy-kormány kihirdette a semlegességet, nem fedi pártunk azon álláspontját, hogy Nagy Imre elárulta a munkáshatalmat, a szocializmust.”⁸⁸ A Külügyminisztérium alaposan eltájolta magát, amikor indokolatlanul vonta felelősségre Földest. Nem vette figyelembe azt a tény, hogy nem egy baráti országban megjelentetett írást állítottak pellengére, hanem egy „ellenséges” államban kiadott folyóiratban írt propaganda-publicisztikát. Olyasmiket kértek számon, amely nem vette figyelembe a lap előfizetőinek összetételét. „Földes elvtárs cikke

püspöke. 1958 és 1961 között a külügyminiszter első helyettese. Ezt követően 1973-ig külügyminiszter. Lásd: *Történelmi Tár*. www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5521&catid=84:p&Itemid=67&lang=de (letöltve: 2015. november 2.)

⁸⁴ MNL OL TÜK, Nagy-Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j 37. d. 126. t. Feljegyzés, cikkek Magyarországról a *Diplomatist*-ban. 1958. március 29.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ MNL OL TÜK, Nagy-Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j 37. d. 126. t. Feljegyzés, cikkek Magyarországról a *Diplomatist*-ban. 1958. április 15.

⁸⁷ Uo. Feljegyzés, cikkek Magyarországról a *Diplomatist*-ban. 1958. május 8.

⁸⁸ Uo. 1958. április 15.

a *Diplomatist* és nem a *Daily Worker* olvasói számára készült” – fogalmazta meg a követség.⁸⁹

A propaganda terjesztésének újabb nehézsége abból adódott, hogy egyes politikusok nem értették az újságírói szakma lényegét. Nem tudták, hogy fontos felmérni, kiknek szól az írás, mielőtt pálcát törnek a tartalma felett. Politikai előítéleteik foglyai maradtak. A szerkesztési munkában is találtak kivetnivalót. Kifogásolták, hogy Péter képe alatt a „református püspök, a külügyminisztérium első helyettese” szöveg volt olvasható. A Földes írása végén található kép szintúgy kiváltotta a neheztelést. Vélelmezték, hogy a szovjet–magyar katonai tanácskozások egyik jelentének ábrázolásához „rosszindulatú magyarázatot lehet hozzáfűzni”.⁹⁰ Az átfogó ellenpropaganda gyakorlati megvalósítását, a modern nyugati újságírás félreértése éppúgy megnehezítette, mint az erősen korlátozott anyagi források.

ELEVE KUDARCRA ÍTÉLVE?

A magyar képviseletek próbálkozásai még apróbb csaták megnyerésére is alkalmatlanok voltak. A diplomáciai viszonyok normalizálódása ugyanis az Amerikai Egyesült Államok politikai vezetésén múlt. A közeledést segítette az 1956-os magyar forradalom emlékének halványulása, a nyugati sajtó érdeklődésének fokozatos csökkenése. Az angolszász médiakampányok középpontja lassan csak egy-egy konkrét problémára való reagálásban merült ki. Ilyenek voltak az ENSZ aktuális ülészakára került „magyar kérdés”, Nagy Imre miniszterelnök és társai kivégzése, továbbá a magyar menekültek ügye.

A magyar helyzet immár egyre inkább érdektelen volt a külföldi lapok számára. A konszolidáció után, már az 1963-as amnesztia előtt is látható volt Kádár megítélésének változása. Nemcsak Londonból, de New Yorkból nézve is úgy látszott, a Kádár-rezsim jobb, mint a Rákosi-rendszer. Elvesztette hasznosságát az angolszász sajtó ösztüze. Kifulladt az 1956. november 4-e óta történetek elemzése. Az idő – természeténél fogva – megoldást nyújtott a megoldhatatlannak tetsző gondra. Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumában dolgozó Henry P. Leverich, a Kelet-európai Ügyek helyettes igazgatójának feljegyzése szerint: „Időközben jelei mutatkoznak annak, hogy egyre kevésbé vagyunk képesek nyomást gyakorolni a világ közvéleményén keresztül, mivel a forradalmat egyre inkább elfelejtik. Ezáltal szembe kell néznünk azzal, hogy valószínűleg nem valósíthatjuk meg azt a célunkat, hogy

⁸⁹ Uo. Feljegyzés, cikkek Magyarországról a *Diplomatist*-ban. 1958. május 6.

⁹⁰ Uo. Feljegyzés, cikkek Magyarországról a *Diplomatist*-ban. 1958. május 8.

a közeljövőben, nagyrészt a világ közvéleménye által gyakorolt nyomáson keresztül, elérjük Magyarország liberalizálását. [...] [Ezért] bátorítani kell minden Magyarországon esetleg felszínre kerülő liberális jellegű erőt és tendenciát, nyilvánvalóvá kell tennünk az emberek és magának a rezsimnek a számára, hogy milyen előnyök származnak a „nemzeti» orientációból, szemben a totális szovjet uralommal.»⁹¹

A magyar propaganda legnagyobb teljesítménye az lehetett, hogy a Szovjetunió vezetőinek bizonyíthatta a formálódó új rezsim lojalitását. Borhi László szerint az Amerikai Egyesült Államok sem volt teljesen tétlen, mivel az ENSZ-ben ébren tartotta a magyar ügyet, és ezzel kikényszerítette a Kádár-rezsim 1963-as amnesztia rendeletét.⁹² Megkérdézhajjuk: az angolszász sajtó is ezt a célt szolgálta?

Nem valószínű, hiszen az 1956-os forradalom ügye elvesztette a hasznosságát az Amerikai Egyesült Államok számára. Az angolszász politikának ráadásul úgy tűnt, hogy Kádár alkalmas lehet a támogatásra. Az 1962-ben megjelent *New York Times* és *The Times* cikkek is ezt támasztják alá. A két angolszász napilap ugyanazon a napon megjelent írása a Magyar Szocialista Munkáspártból elűzött sztálinista politikusokkal foglalkozott. A *The Times* közölte, hogy Kádár megkezdte a tisztogatást. Megfosztották párttagságuktól Rákosi Mátyást és Gerő Ernőt. Az angol napilap szerint ez határozott jel arra, hogy az 1956-os forradalom után ismét előtérbe került „keményvonalasok» lemorzsolódnak.⁹³

A *New York Times* ebből az alkalomból már nem is emlegette Nagy Imrét. Kádárt mint Gerő Ernő közvetlen utódját szerepeltették. Nem írtak egy sort sem az 1956-os forradalomról, sem a szovjet fegyveres beavatkozásról. Az amerikai liberális napilap a sztálinista magyar politikusok bukását a Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) XXII. kongresszusához⁹⁴ köthette. Az SZKP főtitkára, Nyikita Hruscsov beszédében ismételten elítélte Sztálint és a személyi kultuszt. Az amerikai sajtónéző-pont szerint Kádár csak azt tette, amire utasították.

A szigetországból szemlélve az eseményeket: az 1958-as esztendőt egy korszak lezárulásának tartották a londoni magyar követségnél. Sikeresnek minősítették a kapcsolatépítést és az elvégzett munkát. Ám azt is megállapították, hogy „mint a tízedik kör a kommunistaellenes propaganda céltábláján nem vagyunk már érdekesekek».⁹⁵

⁹¹ Henry P. Leverich. a Kelet-Európa osztály helyettes vezetőjének feljegyzése az európai főosztály vezetőjének, az Egyesült Államok magyarországi politikájáról. In: Borhi László: i. m. 299.

⁹² Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*. Budapest, Osiris, 2015. 171.

⁹³ [Név nélkül] Mr. Kadar expels Rákosi and Gero from Party. *The Times*, 1962. augusztus 20. 8.

⁹⁴ 1961. október

⁹⁵ MNL OL TÜK, Nagy-Britannia 1948–1959, XIX-J-1-j 37. d. 126. t. A sajtómunka új módszerére vonatkozó javaslatok. 1959. február 24.

A kádári megtorlások rendszere csak az egyik nehézségét okozta az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország közeledésének. Több kényes kérdés terhelte a diplomácia kapcsolatokat. Elegendő megemlíteni Mindszenty József ügyét vagy a Szent Korona kérdését.

Az 1956-os forradalommal foglalkozó angolszász cikkeket tehát elsősorban az idő és nem egy rafinált diplomáciai manőver küldte a feledés homályába.

JÁNOS RÁCZ:

ATTEMPTS AT CHANGING THE ENGLISH-LANGUAGE MEDIA'S COVERAGE IN THE WAKE OF THE 1956 HUNGARIAN REVOLUTION

In the wake of the 1956 Hungarian Revolution, the Kádár system, which was still in a state of formation, was most aggressively attacked by the English-language media. The new Hungarian government lacked the financial resources to mount an effective counterpropaganda campaign against the negative media coverage of the West. Moreover, it proved difficult for the new government to follow all of the Hungary-related articles and news stories of the American media. The Ministry of Foreign Affairs gave its diplomats and foreign representatives the impossible task of keeping track of the articles while at the same time forgetting to order a press clipping service. Nor were there enough press materials available for use in the West as Hungary lacked sufficient surplus printed materials. A lack of direct diplomatic relations with some noteworthy countries – Canada and Australia – caused further complications since Hungary had to rely on the less-than-reliable assistance of other Eastern and Central European countries.

The support that the communist parties of Britain and America could provide Hungarian propaganda was also limited. The *Daily Worker*, the Communist Party USA's newspaper, ceased publication in 1958, while in Britain the communist party quickly realized that the Moscow- and Budapest-approved party-line articles about the 1956 Hungarian Revolution were making things worse. Funding from Moscow became necessary to keep the movement alive, and they also expected small favors from the Hungarian communists. They disapproved of the execution of Imre Nagy and his companions, which occurred on June 16th, 1958, because it caused internal conflict and external attacks. Against this background – instead of formulating and executing major strategies – all they could do was to react defensively against the international press' Hungarian counterpropaganda.

The steps the communists took included the following: expelling any Western journalist deemed an enemy, cajoling English-speaking press employees, writing official rebuttal letters and at times taking action against a given embassy.

In some cases, articles were written or the entire pressrun of a given edition was purchased. These were among the more expensive methods as the money spent could never be recovered. Moreover their impact was minor. In the end the English-language media's negative coverage of Hungary ceased as a result of the passage of time, the exhaustion of the 1956 Hungarian Revolution as a media "sensation", improved foreign relations and the United States' changing aspirations.

JÁNOS RÁCZ:

VERSUCHE ZUR VERÄNDERUNG DES ANGELSÄCHSISCHEN PRESSEECHOS NACH DER REVOLUTION

Nach der Revolution und dem Freiheitskampf von 1956 wurde das im Aufbau begriffene Kádár-Regime am heftigsten von der angelsächsischen Presse angegriffen. Der neuen ungarischen Regierung standen nicht genügend finanzielle Mittel zur Verfügung, um gegenüber dem westlichen Echo eine entsprechende Gegenpropaganda zu schaffen. Schwierigkeiten bereitete es auch, die Artikel über Ungarn zu verfolgen, die in der Presse der Vereinigten Staaten von Amerika erschienen. Es war ein unerfüllbarer Wunsch des Außenministeriums, dass der auswärtige Dienst die Artikel aufmerksam verfolgt, während seine Bitte bezüglich der Bestellung des Presse-Ausschnittsdienstes auch unberücksichtigt blieb. Auch im Westen verwendbares Pressematerial war nicht ausreichend verfügbar: Ungarn hatte nicht in genügender Menge Remittenden. Eine weitere Schwierigkeit bestand darin, dass man in einzelnen Ländern wie Kanada und Australien mangels unmittelbarer diplomatischer Beziehungen auf die Hilfe von zweifelhaftem Wert durch andere ost-mitteleuropäischen Vertretungen angewiesen war.

Die angelsächsischen kommunistischen Parteien konnten die Absichten der ungarischen Propaganda in beschränktem Maße unterstützen. Die Tageszeitung der Amerikanischen Kommunistischen Partei (Daily Worker) wurde 1958 eingestellt. Die britischen Kommunisten kamen bald darauf, dass die Artikel über die ungarische Revolution, die Moskau und Budapest gefälligen Stellungnahmen der Partei, ihre Situation nur verschlechterten. Auch sie selbst waren auf die materielle Unterstützung Moskaus angewiesen und erwarteten auch von den ungarischen Kommunisten geringere Gefälligkeiten in der Hoffnung, die Bewegung im Inland am Leben zu erhalten. Sie missbilligten die Hinrichtung Imre Nagys und seiner Schicksalsgefährten am 16. Juni 1958, weil die Urteile für die britische kommunistische Bewegung weitere interne Diskussionen und Angriffe von außen generierten. Unter diesen Umständen war die gegenüber der internationalen Presse erschienene ungarische Gegenpropaganda – statt durch Schaffung und Umsetzung einer soliden Strategie – nur durch Zwangsreaktionen gekennzeichnet.

Unter den angewandten Mitteln finden wir: die Ausweisung der als feindlich gebrandmarkten westlichen Journalisten, die Versuche der Auslandsvertretungen zur freundlichen Überzeugung der angelsächsischen Pressemitarbeiter oder das Verfassen von Briefen mit Dementis, eventuell auch das Auftreten des Außenministeriums gegen die jeweilige Gesandtschaft.

Von den kostspieligeren Methoden wurden in einzelnen Fällen das Verfassen von Auftragsartikeln oder der Kauf einer Zeitungsausgabe eingesetzt. Die investierten Kosten amortisierten sich nicht. Die Ergebnisse waren in allen Fällen gering. Das Auftreten der angelsächsischen Presse gegen Ungarn hörte schließlich durch die Zeit, das „Auslaufen“ der in der Geschichte der ungarischen Revolution und des Freiheitskampfes 1956 steckenden „Sensation“, sowie durch die sich verbessernden Auslandsbeziehungen und die veränderten Bestrebungen der Vereinigten Staaten von Amerika auf.